

KÜRESEL KAPİTALİZMİN GELECEĞİ*

Jeffrey Frieden

Harvard University

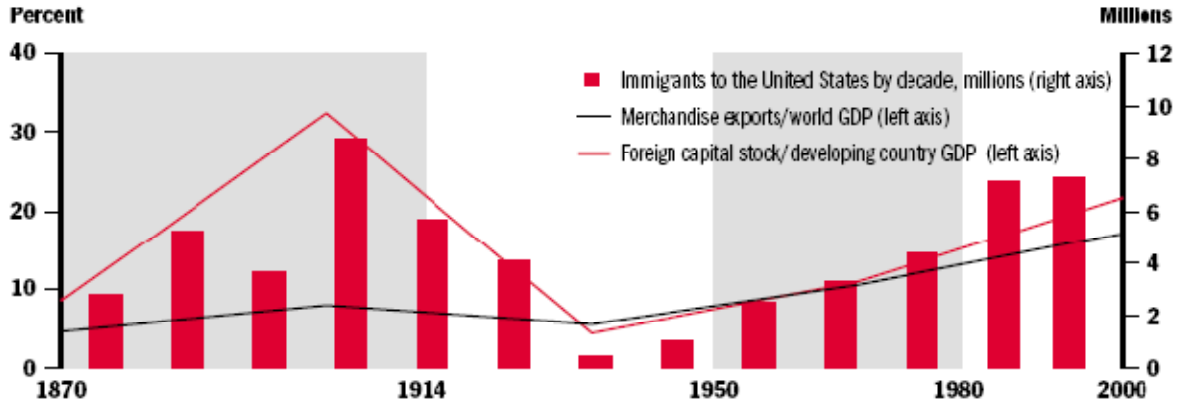
Dünya ekonomisinde ve ülke ekonomilerinde çok zor bir dönemden geçiyoruz. Uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişiminde rol oynayan bazı kapsamlı konuların tartışmaya açılması gereken çok önemli bir noktada duruyoruz. Bugün, muazzam bir belirsizlik ve hatta küresel finans piyasalarının ve daha geniş anlamda küresel ekonominin geleceğiyle ilgili endişe yaşandığını gözlemliyoruz. Dünya genelinde yakın geleceğin bile ne getireceği konusunda büyük bir kaygı mevcuttur. Her sabah uyandığımızda piyasaların düşüp düşmediğine ya da ne kadar düştüğüne bakarak bugünün bize geleceğimizle ilgili ne söyleyeceğini tahmin etmeye çalışıyoruz. Bence gayet net bir şekilde, bütünleşmiş bir uluslararası ekonominin kaçınılmaz gerçekliğine şahit oluyoruz; yani, dünya ekonomisi bizim kendi [ABD] ekonomimiz gibi birbirine ticaret, yatırım, finans, parasal ilişkiler, telekomünikasyon ve bilgi aracılığıyla sıkı sıkıya bağlanmıştır. Böyle bir ekonomi hem pozitif hem de negatif sinyalleri acımasız bir etkinlikle iletacaktır. Pozitif etki olarak, dünya ekonomisi genel olarak iyiye giderken ve dünya ekonomisi birbirine sıkıca bağlı olduğu için, ülke ekonomilerinde giderek artan bir eğilimle genel bir iyileşme gözlemlenir. Mali sıkıntılarının zirvede olduğu bugün, dünyanın büyük bir bölümünün Amerikan mali piyasalarının küçük bir bileşeninde meydana gelen gelişmelere (mortgage piyasasında düşük gelirlili, yüksek riskli ailelere açılan eşik altı mortgage kredileri) ne kadar hassas olabileceğini fark etmediğini görüyoruz.

Amerikan finans piyasasının küçük bir bileşeninde meydana gelen gelişmeler nasıl oluyor da bu kadar geniş ve sarsıcı sonuçlar doğurabiliyor? Kendi yarattığımız bir dünyada yaşıyoruz ve son 50–60 yıllık dönemde dünya daha küçük bir yer haline geldi. Bugün içinde bulunduğumuz durum da, son 50–60 yıllık küreselleşmenin bir parçası sanırım.

Şekil1, dünya ekonomisinin ortalama son 60 yılda gittikçe artan bir eğilimle ve sürekli bir şekilde birbiriyle bütünleştiğini göstermektedir. Siyah çizgi dünya ticaretindeki büyümeyi, kırmızı çizgi gelişmekte olan ülkelerde uluslararası yatırımın artışını ve kırmızı sütunlar da ABD'ye artan göçü göstermektedir. Yani, bunların tümü artan ekonomik entegrasyonun

* TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu tarafından 10 Ekim 2008 tarihinde düzenlenen “Küresel Kapitalizm’in Geleceği ve Türkiye” konferansında yazarın yaptığı konuşmanın metnidir.

Sekil 1: Ekonomik Entegrasyon: 1870-2000

göstergeleridir. Bunun dünya ekonomisinin gittikçe artan bir eğilimle bütünleştiğinin ve ileride daha fazla bütünleşeceğinin bir göstergesi olduğuna dair genel bir inancı paylaştığımızı düşünüyorum. Ve pek çoğumuz, ben dahil, küresel ekonominin bütünleşmesini normal ve doğal bir süreç olarak karşılıyoruz. Ama, bence biraz geride durup geniş resmi görmeye çalışmalıyız.

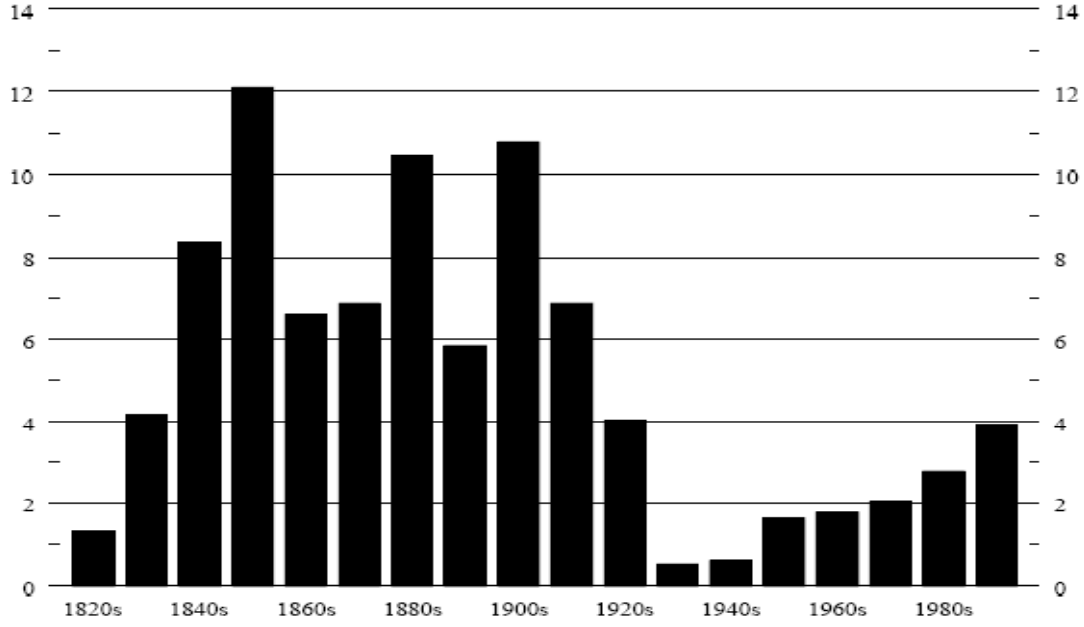
Büyük resme bakarsak, ekonomik entegrasyonun günümüzde ulaştığı seviyenin bizi aslında 100 yıl önce durduğumuz noktaya götürdüğünü görürüz. Dünya ekonomisi 100 yıl önce de bugünkü kadar bütünleşmişti. 19. ve 20. yüzyıllarda, pek çok on yıllar, hatta nesiller boyunca ticaret, yatırım, finans, göç ve parasal ilişkiler küreselleşmişti; Şekil 1'deki çizgilerin V şeklinde olmasından da görebileceğiniz gibi belli bir noktada küreselleşme durdu. 1914'ü takip eden döneme bakarsak, dünyanın pek çok kısmında sermaye piyasalarının olağanüstü bir şekilde bütünleştiklerini gözlemliyoruz.

Sadece uluslararası yatırımlara bakarsak birkaç yıl öncesine kadar uluslararası yatırım düzeyinin I. Dünya Savaşı'ndan hemen önceki yıllardaki düzeyiyle kıyaslanabileceğini ve hatta ondan daha düşük olduğunu söyleyebiliriz. Aynı şey uluslararası (mal) ticaret için de geçerliydi; uluslararası ticaretin seviyesi I. Dünya Savaşı öncesi seviyelerine henüz ulaşabildi.

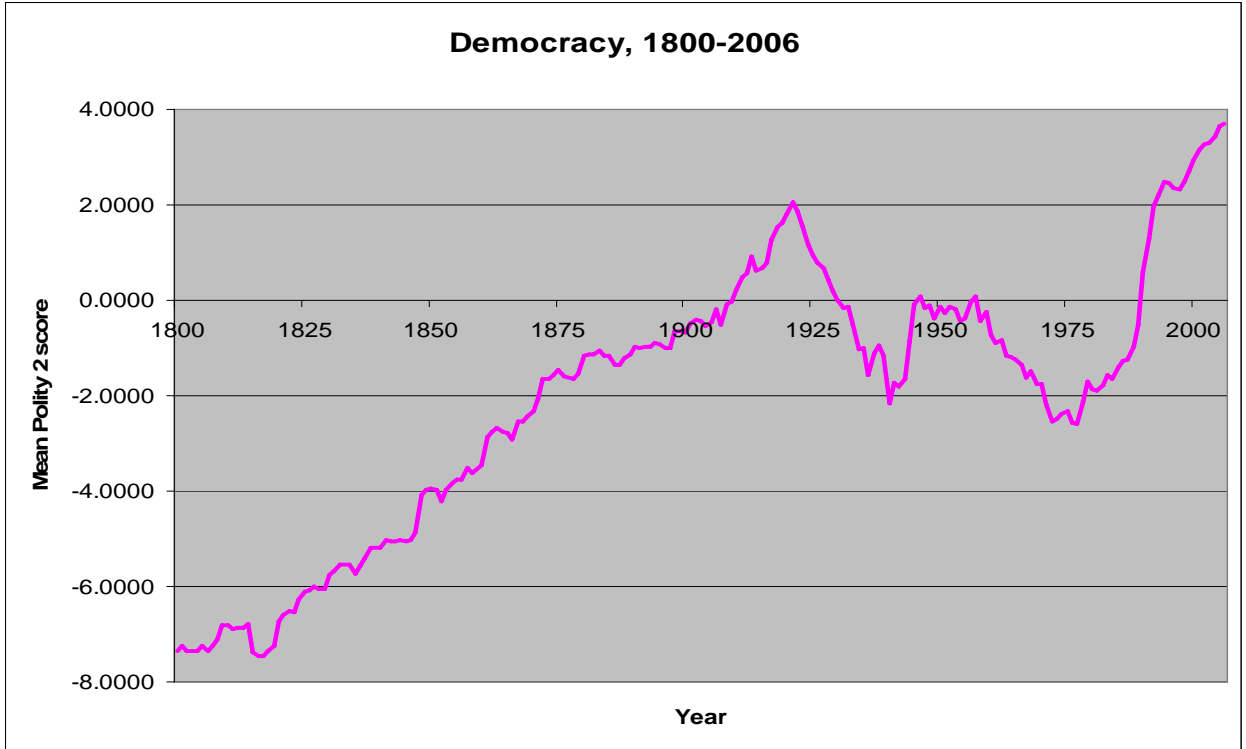
Uluslararası göç gibi konularda günümüzde dünya ekonomisi eskiden olduğundan çok daha az entegre olmuş durumdadır. Göç günümüzde siyasi olarak ön planda olsa da bugün uluslar arası göç seviyesi, grafikte görüleceği üzere (Şekil 2), 19. ve 20. yüzyıllardakinden çok daha düşük düzeydedir. 1914 öncesinde dünyada bilgi, teknoloji, sermaye, ve malların dolaşımı günümüzdeki kadar, hatta daha da serbestti. 1914 öncesi dönemde, söylediğim gibi, göç daha serbestti. O dönemde 50 milyon Avrupalı - bu o dönemde dünya nüfusunun % 10'u yapıyor - ve 50 milyon Asyalı evlerini terk edip dünyanın başka bölgelerine göç ettiler. Para birliği, altın standardı, vardı. Küreselleşmenin bu ilk dönemi çağdaş dünya tarihinde

olağanüstü uzun bir döneme karşılık gelmektedir. Bu dönemde eşi benzeri görülmemiş hızlı bir büyüme, makroekonomik istikrar ve siyasi değişimler yaşanmıştır.

Şekil 2: Amerika'ya Göç, 1820 – 2000 (Toplam Nüfusa Oranı)

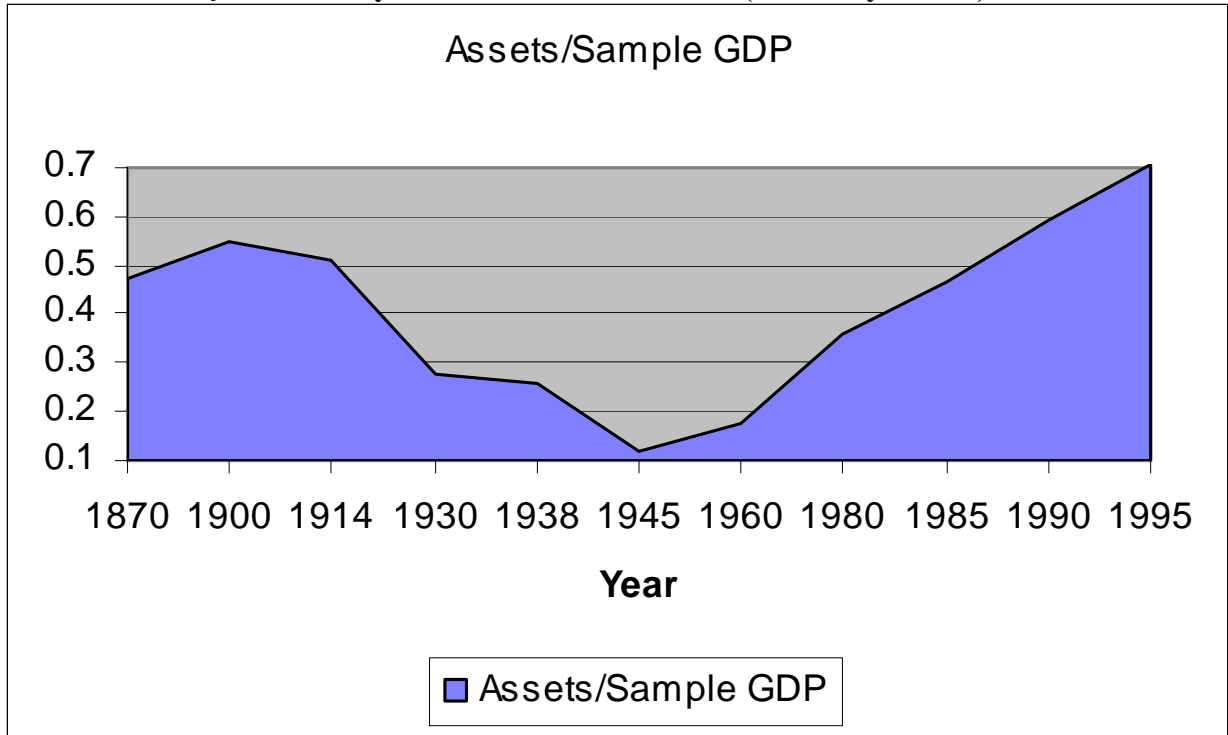

Şekil 3: Demokrasi Düzeyi :1880 - 2006

Şekil 3'te, siyaset bilimcilerin siyasi kurumları sınıflandırmak için kullandıkları ölçütler kullanılmıştır. Grafikte (Şekil 3) yüksek sayılar bir ülkenin daha demokratik olduğunu gösteriyor. 19. yüzyılın başından 20. yüzyılın başına kadarki döneme baktığımızda, 1800'lerin başlarında demokrasi düzeyinin çok aşağılardan başlayıp 1910'lara kadar sürekli olarak arttığını ve pozitif seviyeye ulaştığını; yani, dünyanın ortalama olarak demokratik olduğunu görüyoruz. 1920'de demokrasi düzeyi en yüksek seviyesine ulaşmıştı. Yani o dönemde dünya sadece ekonomik olarak bütünleşmekle kalmadı, bununla birlikte siyasi kurumlar da daha demokratik hale geldi. Ancak, grafikteki U şekline bakarak net bir şekilde görebileceğimiz gibi birinci küreselleşme deneyimi iyi sonuçlanmadı. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'yla, Büyük Buhran'la, siyasi, sosyal ve ekonomik karmaşayla sonlandı. 1914'ten sonra küresel ekonomiyi yeniden iyileştirmek için gösterilen çabalara rağmen, dünya buhrana ve yıkıma sürüklendi. Günümüzde yaşanan bazı konulara giriş yapmak için öncelikle tarihsel açıdan kapsamlı bir soru sormak istiyorum: Neden? Küreselleşmenin birinci dönemini yeniden canlandırmak neden bu kadar zordu? Yanlış giden neydi? Ve belki daha da önemlisi bundan ne öğrenebiliriz, birinci küreselleşme döneminin kaderinden kaçınmak için neler yapabiliriz? Bu tecrübeden bugün için ne gibi dersler çıkarabiliriz?

Şekil 4: Dünyada Uluslararası Yatırım (GSYİH'ye oranı)

Dünya ekonomisinin entegre olduğu klasik dönem olan 19. yüzyıla ve 20. yüzyılın başlarına dönmek istiyorum. Küreselleşmenin bu ilk dönemi olağanüstü iyi işliyordu. O dönemde uluslararası ekonomik bütünleşme sermaye akımları vasıtasıyla da gerçekleşmekteydi (Şekil 4). 1914 öncesi dönemde İngiliz yatırımlarının yarısından fazlası deniz aşırı ülkelere yapılıyordu. Hiçbir büyük finansal merkez bugüne kadar bu yabancı yatırım düzeyine yaklaşamadı. Sadece bir ya da iki tanesi değil, kalkınmakta olan ülkelerin pek çoğu toplam yatırımlarının çoğunu yurtdışından finanse ediyordu. Yine, bugünün şartlarında bile nadir görülen bir şekilde, uluslararası ticaretin entegrasyon düzeyi pek çok durumda günümüzdeki düzeyinin üzerindeydi. Yukarıda da belirtmiş olduğum gibi, göç neredeyse tamamen serbestti. Pek çok ülkeden diğer pek çok ülkeye hiç bir belge gerekmeden geçiş yapabiliyordunuz. ABD örneğinde, insanlar Ellis Adası'ndaki göçmen bürosuna yanlarında hiçbir belge ve kağıt olmadan gelebiliyorlardı. Bütün yapmaları gereken komünist olmadıklarını ya da ahlâken uygun görülmeyen bir duruma sahip olmadıklarını, deli olmadıklarını ve de bulaşıcı bir hastalığa sahip olmadıklarını kanıtlamalarıydı. Bunları kanıtlayabilenler, ABD'ye hiçbir belge, kağıt ve de pasaport olmaksızın girebiliyorlardı. Arjantin, Avustralya, Uruguay ve diğer bazı ülkelerin nüfuslarının yarısından fazlası başka bir ülkede doğmuştu.

Özellikle günümüz bakış açısıyla değerlendirdiğimiz zaman, o dönemde sıkı bir şekilde entegre olmuş bir dünya ekonomisinden bahsediyoruz. Zira ticaret, finans, yatırım, taşımacılık ve iletişim açılarından iç içe geçmiş olmalarına ek olarak, dünyanın tüm büyük ekonomileri ortak para standardı olan altın standardı ile de birbirine bağlanmıştı. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında herhangi bir ekonomik değere sahip ülkelerin neredeyse tamamı altın standardına dahildi. Yaklaşık 100 sene önce buna dahil olmayan sadece iki ülke vardı: İran ve Çin. Ancak, o dönemde dünyadaki ekonomik faaliyetlerin % 95'i ortak para standardını paylaşan ülkeler tarafından gerçekleştiriliyordu. Altın standardı, ülkeleri günümüzde olduğundan daha sıkı bir şekilde birbirine bağlayan parasal bir sistemdi; aynı zamanda bu bir yerde patlak veren krizin başka yerlere geçişinin de günümüzdekinden çok daha hızlı olmasına neden oluyordu.

100 yıl öncesinin dünya ekonomisini tamamen olumlu bir deneyimmiş gibi resmetmek istemiyorum, çünkü bu sistem kendi içinde pek çok problem ve gerilim barındırıyordu. Örneğin, zengin ülkelerin dünyanın kalkınmakta olan bölgelerinden ithal ettiği ucuz ürünler, bu ülkelerdeki milyonlarca üreticinin yaşamını tehdit ediyordu. 100 yıl önce zengin ülkelere gelen ucuz ürünler tarım ürünleriydi; tarım ürünleri Avrupa'ya daha çok Yeni Dünya'dan,

yani Kuzey Amerika, Güney Amerika ve Avustralya'dan geliyordu. Yaşamları tehdit altında olanlarsa Avrupalı çiftçilerdi. Bu dönem boyunca Avrupa tarımının Avrupalı çiftçilerin rekabet edemeyeceği, ucuz tarım ürünleri nedeniyle ciddi bir krizde olduğunu duymuş olabilirsiniz. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Avrupa'nın pek çok bölgesinde on yıllarca süren ve açlıktan kaynaklanan ölümlerle sonuçlanan bir tarım krizi yaşandı. Kısacası her şey güllük gülistanlık değildi ve her şey herkes için iyi gitmiyordu.

Söz konusu tarımsal krize ilaveten, ciddi ekonomik fedakarlık gerektiren dönemsel finans panikleri ve döviz kuru krizleri görülüyordu. Yeni güçler ortaya çıkıyor, ulusal kimlik bir ölçüde yitiriliyor ve Balkanlar'da etnik ayaklanmalar görülüyordu. Maalesef bunlar görülmeye devam ediyordu. 19. ve 20. yüzyılda gerilimler ve problemler görülmesine rağmen, her halükarda, uzun dönemli bakarsak, sistemin çalıştığını söyleyebiliriz.

Dünya tarihindeki en hızlı büyüme bu dönemde yaşandı. Dünya ekonomisi o 50–60 yıllık dönemde daha önceki 1000 yıla nazaran hem kişi başına düşen gelir açısından hem de toplam gelir olarak daha fazla büyüdü. Zengin ülkeler hızlı büyüdüler; orta gelirli ülkeler zengin ülkeleri; fakir ülkeler de orta gelirli ülkeleri yakaladılar. Dünya daha eşit bir hale geldi ve dünya ekonomisine genel olarak makroekonomik istikrar hakimdi. Şüphesiz dönem dönem krizler görülüyordu; ancak, fiyatlar, ekonomi ve ticaret istikrarlıydı, ekonomi sürekli büyüyordu. Yani, dünya ekonomisi işliyordu ve kimsenin hayal bile edemeyeceği hızda büyüyordu. On milyonlarca insan hayal edemeyecekleri kadar iyi seviyeye gelmişti. Fakir ülkeler ekonomik olarak tahmin edemeyecekleri kadar iyi performans gösteriyorlardı. Dünya tek para sistemiyle birbirine bağlanmıştı. Günümüzdekine benzer bir şekilde, bu gidişatın doğal ve normal olduğunu ve sonsuza kadar süreceği yönünde genel bir düşünce oluşmuştu. O dönemin insanlarını böyle düşündükleri için eleştirmek yanlış olur.

Bu sistem 1914'te birkaç hafta içinde tamamen çöktü. 1914'ten hemen sonra, daha doğrusu savaş bittikten sonra, dünya liderleri bunun bir savaş dönemi buhranı olduğunu açıkladılar ve entegre olmuş dünya ekonomisini tekrar inşa etmeye yöneldiler. Ama, bu girişim başarısız oldu. Birbiri ardına gerçekleştirilen Dünya ekonomisini yeniden bütünleştirme girişimleri umutsuzca başarısız oldu. Bu başarısızlık 20. yüzyılda ise neyin, neden yanlış gittiği ve nasıl düzeltileceği konusunda siyasi, ideolojik, ekonomik ve hatta askeri çatışmalara yol açtı. Bu noktada, geleceğe ışık tutabilmek için geçmişe bakarak, birinci küreselleşme döneminin neden tekrar inşa edilemediğini soralım. Bunun sebebi bu konuda girişim eksikliği değildi. 1918'i izleyen on yıl boyunca, konferanslar, toplantılar, anlaşmalar, uluslararası organizasyonlar yapıldı; ekonomik düzeni eski haline getirmek için yerel ve

uluslararası düzeyde girişimlerde bulunuldu; ancak, hiçbiri işe yaramadı. Nedeni siyasiydi: iç siyaset ve uluslararası siyaset.

Uluslararası siyaset açısından ele aldığımız zaman, 1920lerdeki deneyimlerden sonra, önceki uluslararası düzenin, uluslararası ekonomik güçler arasında güçlü bir fikir birliğine ve özellikle kriz dönemlerinde işbirliği yapma yönündeki istekliliklerine ve yeteneklerine bağlı olduğu anlaşıldı. Birinci küreselleşme döneminde insanlar bunun önemini farkında değillerdi. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında, başta İngiltere, Fransa ve Almanya olmak üzere, Hollanda, Belçika, Avusturya, Rusya, Macaristan ve hatta zaman zaman ABD, özellikle her 15–20 yılda bir görülen finansal paniklerde ve döviz kuru paniklerinde küresel makroekonomik istikrarı tekrar kurmak için birlikte hareket ettiler. Uluslararası işbirliğinin iki önemli oyuncusu Almanya ve Fransa I. Dünya Savaşı'nda savaş alanında bitiremedikleri kavgalarını iki savaş arasında konferans masasına taşıdılar. Almanya ve Fransa herhangi bir konuda anlaşamıyorlardı, anlaşmayı istemiyorlardı, birlikte çalışmıyorlardı, birlikte çalışmayı istemiyorlardı. Birinci Dünya Savaşı sonra erdikten sonra da bu iki devlet uluslararası ekonomik konularda işbirliğine yanaşmadılar.

Dünyadaki en önemli ekonomi olan ABD Birinci Dünya Savaşına girdi ve 1920'den sonra dünya ekonomisinden çekilerek bizim “kendini soyutlama” diye tabir ettiğimiz bir döneme girdi. Milletler Cemiyeti'ne, uluslararası örgütlere girmeyi reddetti. Böylece, ABD'nin sorumluluklarından feragat etmesi ve özellikle Fransızlar ve Almanlar arasındaki işbirliğinin çökmesiyle 70, 80 ve hatta 100 yıllık uluslararası fikir birliği sona ermiş oldu. Bundan dolayı, uluslararası siyasetteki sorunlar küresel ekonominin yeniden inşa edilememesinde büyük rol oynadı.

Büyük Buhran'ı hatırlayanlar döngüsel bir şekilde düşüşe götüren gerçek kriz sürecinin Avusturya'nın Creditanstalt Bankası'nın çöküşüyle başladığını hatırlayacaktır. Ancak, çok az kimse Avusturya bankasına yönelik bir kurtarma paketi olduğunun ve bunun Almanya ve Fransa arasındaki diplomatik anlaşmazlık yüzünden sabote edildiğinin farkındadır. Almanlar ve Fransızlar diğer belli başlı merkez bankalarıyla birlikte Avusturya bankasının iflasını önlemek ve kur kriziyle finansal krizin Avusturya dışına yayılmasını önlemek için anlaşma yaptılar. Ancak, bu anlaşma Almanlar ve Fransızlar arasında ekonomiyle hiç ilgisi olmayan bir tartışma yüzünden bozuldu. Birkaç gün içinde Avusturya ekonomisi çöktü. Bunu Macar, Polonya, Alman, İskandinavya, Büyük Britanya ve nihayet ABD ekonomilerinin çöküşü izledi. Yani, 1931'deki o muazzam çöküşü tetikleyen diplomatik bir anlaşmazlıktı ve bunun Fransa ve Almanya arasındaki ekonomik ilişkilerle hiçbir ilgisi yoktu.

Siyasi düzeydeki uluslararası fikir birliğinin bu şekilde sona ermesiyle yerel düzeydeki siyasi fikir birliği de sona erdi. O dönemde yaşanan güçlüklerin yerel siyasi özellikleri bugün bizim için özellikle önem taşır. Çünkü söz konusu uluslararası işbirliği, her zaman olduğu gibi, içerdeki aktörlerin hükümetlerinin uluslararası işbirliği yapma konusunda kendi aralarında anlaşmaya varma istekliliklerine ve yeteneklerine bağlıydı. İşbirliği fedakarlık ve uzlaşma gerektirir. O halde, hükümetlerin işbirliği yapmaları, ekonomik olarak ve başka açılardan müdahaleleri, kendilerini destekleyen yerel bir siyasi taban gerektirir. Böyle bir taban 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında mevcutken 1920lerde ve 1930larda yok olmuştur. Uluslararası ekonomik düzeni destekleyen yerel düzeydeki siyasi fikir birliği 1920lerde dağıldı.

Altın standardına dayalı klasik ekonominin temeli uluslararası ekonomik taahhütlerin her ülke için birincil önem taşıması konusunda fikir birliği olmasına dayanıyordu. Herkesin, her ülkenin, hükümetlerinin birinci önceliğinin ülkelerinin dünya ekonomisindeki konumunu korumasının zorunlu olduğu konusunda görüş birliği vardı. Bir ülkenin altın standardına ya da uluslararası anlaşmalara yönelik taahhütlerini yerine getirmek ulusal düzeyde fedakarlık gerektiriyordu. Bu taahhütleri yerine getirmek hem gerekliydi hem de isteniyordu. Çoğu zaman olduğu gibi, ulusal ekonominin uluslararası koşullara uyumu yerel ekonomide çok sert değişiklikler gerektirse dahi bu normal karşılanıyordu; altın standardında hükümetlerin fiyatları bir ya da iki yıl içinde % 25, 30 ya da 40 indirmesi olağandışı sayılmıyordu. ABD iç savaş sırasında, 1860ların sonlarında, altın standardından çıktı ve savaştan sonra tekrar geri dönmeye çalıştı. ABD hükümeti, fiyatları 18 ay gibi kısa bir süre içinde, bunun Amerikan halkına yüklediği muazzam maliyete rağmen, % 45 indirdi.

Bu tarz fedakarlıkların ülkelerin uluslararası ekonomideki konumlarının korunması için gerekli olduğu neredeyse evrensel olarak kabul görmekteydi. Bu türden bir fedakarlığın sürdürülebilmesi kısmen ekonomik olarak açıklanabilir. Çünkü o dönemde ekonomiler ders kitaplarında tanımlanan işçi sendikalarının olmadığı, küçük firmalardan ve aile çiftliklerinden oluşan rekabetçi ekonomileri andıran esnek ekonomilerdi. Fakat fedakarlığın sürdürülebilmesi daha çok siyasi yapıya bağlıydı; ülkelerin demokratik olmaması bunu sağladı. O dönemki ülkelerin neredeyse hiçbiri günümüzdeki anlamda demokratik değildi; demokratik kabul edilenlerse eksik demokrasilerdi.

İngiltere’de, nüfusun belki % 4-5’i oy kullanma hakkına sahipti. ABD’de oran bundan biraz yüksekti. Yani, dünyadaki zaten sayıca çok az olan demokratik ülkelerde bile sadece ekonomik elitler temsil ediliyordu. İşçi sınıfları, çiftçiler, küçük iş adamları ve esnafar sistemde etkin bir şekilde temsil edilmiyordu. Bu kulağa korkunç geliyor, gerçekte de ahlaki

açından korkunç; ama, bu klasik ekonominin işleyişinin sırlarından biriydi. Çünkü entegre bir küresel ekonominin korunmasının bedelini ödeyenlerin siyasi sisteme erişimleri yoktu ve böylece şikayetleri görmezden gelinebilirdi. Siyasi sisteme erişimleri olanlarsa dünya ekonomisinde en fazla tehlikeye açık olanlardı. Yani klasik uluslararası ekonomi düzeni sürdürülebilir nitelikteydi, çünkü siyasi sistemler uluslararası ekonomik entegrasyonun maliyetini büyük oranda görmezden gelebiliyorlardı. Ne oldu? Olan, iki savaş arası dönemde bu durumun değişmesiydi. Ekonomiler büyük oranda günümüzün ekonomilerine benziyordu, fiyatların esnekliğini azaltan büyük uluslararası kuruluşlar ve büyük ölçekli işçi sendikaları ortaya çıktı. Artık fiyatların % 30, 40, 50 indirilmesi muazzam karmaşa ve büyük toplumsal ve siyasi çatışmalara neden oluyordu. Daha da önemlisi, demokrasi oldukça geniş bir alana yayıldı. Bu değişim çok hızlı oldu ve çok geniş bir alana yayıldı. Örneğin, 1890'da tüm erkeklerin oy kullanma hakkına sahip olduğu ve seçim sistemi uygulayan sadece 3 demokratik ülke vardı. 1920'ye gelindiğinde, dünyadaki tüm sanayileşmiş ülkelerde seçim sistemi ve erkeklerin oy kullanma hakkı vardı. Aslında 2 ya da 3 ülke hariç, bir kaç on yıl içinde büyük bir değişim yaşandı, kadınlara da oy kullanma hakkı tanındı ve böylece genel seçim hakkı tanınmış oldu.

Artık işçilerin, çiftçilerin ve orta sınıfın siyasi temsilcileri güçlüydü ve ulusal ekonomide çıkarlarına aykırı gördükleri faaliyetlere karşı harekete geçmeye çalışıyorlardı. Sadece arkalarına yaslanıp, makroekonomik uyum için fedakarlık göstermeyi beklemekten memnun değillerdi. Avrupa'nın hikayesi, belki de en etkileyici olanıdır. 1920'den önce sosyalist partilerin Avrupa ülkelerinde siyasi hayatta herhangi bir rol oynamaları düşünülemezdi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde pek çok Avrupa ülkesinde yasadışı sayılıyorlardı. 1920lerde ve 1930larda Batı Avrupa'daki ülkelerin her birinin hükümetinde bir sosyalist parti yer alıyordu ve çoğunda bu sosyalist partiler bazı dönemlerde iktidara geldiler. Bu, işçi sınıfının, çiftçilerin ve orta sınıfın siyasi etkilerinin artmasının yol açtığı büyük bir değişimi işaret ediyordu.

Küreselleşmenin ilk çağı iyi işledi, çünkü uluslararası işbirliği ve uyum genel olarak isteniyordu. Ülkelerin uluslararası ekonomik taahhütleri sürdürmek için ülke-içi izlenen politikaların ekonomik ve siyasi açıdan uygulanabilir olması bu uyumun gerçekleşmesini sağladı. Küreselleşme ilk zamanlarda işledi, çünkü yurttaşlar uluslararası taahhütleri yerine getirmek için fedakarlık yapılması gerektiğini kabul ettiler ve dünyada da ülkeler karşılaşılan sorunları çözmek için fikir birliğinin gerekliliği konusunda anlaşılabilir. Birinci küreselleşme dönemi çöktü ve yeniden inşa edilemedi, çünkü önceki ulusal ve uluslararası koşullar ekonomik ve siyasi açıdan artık uygulanabilir değildi. Küreselleşmenin yerel karşıtları galip

geldi ve 1929 krizine karşı yaşayabilir bir siyasi alternatifin yokluğunda korkunç bir geri tepme yaşandı. Tüm dünyada ülkeler içe döndü, problemlerinin çözümünde askeri ve faşist alanlara yöneldiler. 1930ların sonlarına kadar küreselleşme karşıtlığı hakim oldu; faşist, nazi, komünist ve ulusalcı ekonomiler bu dönemde yükselişe geçti.

Şimdi, önceki deneyimlerden öğrenip öğrenmediğimizi görmek için 60-70 sene ileri gitmem gerekiyor. Çünkü bence, bugün küreselleşmenin ikinci çağına tamamen açılmışken, öğreneceğimiz birşeyler olduğunu görmek önem taşıyor. Hepimizin bildiği gibi yüzleşmemiz gereken pek çok problem var. Bu problemler önceki deneyimden ne çıkartabileceğimiz sorusunu doğuruyor ve önceki deneyimden öğrenebileceklerimiz büyük önem taşıyor. Bunlar bugün karşılaştığımız sorunlar açısından çok önemlidir. Bana göre küresel ekonomik bütünleşmenin problemleri bugün de, önceki dönemde olduğu gibi, siyasidir; teknik değildir. Günümüzde de tartışmaların çoğu krizin teknik özellikleri üzerine yoğunlaşmaktadır ve bunların bazılarını burada değinebiliriz. Fakat bizim karşılaştığımız krizin temelinde yatan sorunlar teknik, hatta bazı durumlarda ekonomik bile değildir; siyasidir.

Önceki dönemin, birinci küreselleşme döneminin, siyasi sistemleri siyasi açıdan önem taşıyanların kaygılarını temsil etmek, yansıtmak ya da bu kaygılara hitap etmek açısından tamamen yetersizdi. Bu durum, o insanlar siyasi açıdan bir önem taşımadıkları sürece sürdürülebilirdi; ancak bu insanlar siyasi açıdan bir önem taşımaya başladıklarında, siyasi açıdan örgütlendiklerinde, siyasi sistemin ekonomik bütünleşmeden zarar gören ya da zarar gördüğü düşünülen kişilerin kaygılarına cevap vermemesi sistemin geleceği açısından hayati bir önem kazandı. Uluslararası ekonomik faaliyetlerden zarar görenlerin sisteme karşı tepkilerinin ekonomik entegrasyondan fayda sağlayanların desteğinden çok daha ağır bastığı hızlı, çarpıcı ve etkileyici bir şekilde görüldü. Bence bu çok önemli bir derstir: siyasi sistemin ekonomik koşullardan zarar gördüklerini düşünenlerin talepleriyle ilgilenmesi zorunludur ve fayda sağlayanlar pahasına ekonomik ilişkilerin kaybedenleri olduklarını düşünenlerin kaygı ve şikayetlerini göz ardı etmemesi gerekir. Bugün, 100 yıl önceki gibi, küresel ekonomik entegrasyon somut ve genel kabul gören önemli faydalar sağlıyor. Küresel entegrasyon olmaksızın, pek çok olumlu açıdan, dünya bugünkü gibi bir yer olmayacaktı. Ancak, bugünkü durumun bazı bölgeler, gruplar, sanayiler ve hatta tüm ülkeler için çok ciddi maliyetler getirebileceğini görmek çok önemlidir. Bu kaygılar göz ardı edilemez.

Sadece kazananları ödüllendirmek yeterli değildir, küreselleşmenin kaybedenlerinin kaygılarına da değinmek gereklidir. Bugün geçerli olan yaklaşım, maalesef, kriz yönetimine ilaveten, serbest ticaretin uzun dönemli faydaları ve küreselleşme konusunda entelektüel açıdan insanları ikna etmeye dayanıyor; ancak bu artık yeterli olmayacaktır. Ortada, kısa

vadeye odaklansa da somut ve doğru algılanmış talepler vardır. Zor olan ise, küreselleşmeyle ilgili kafalarında ciddi soru işareti olanların, bazen aşırıya da kaçsa, meşru olan taleplerine tatminkar yanıt vermektir. Bunları problemin bir parçası olarak bırakmaktansa çözümün bir parçası haline getirecek şekilde yaklaşmalıyız.

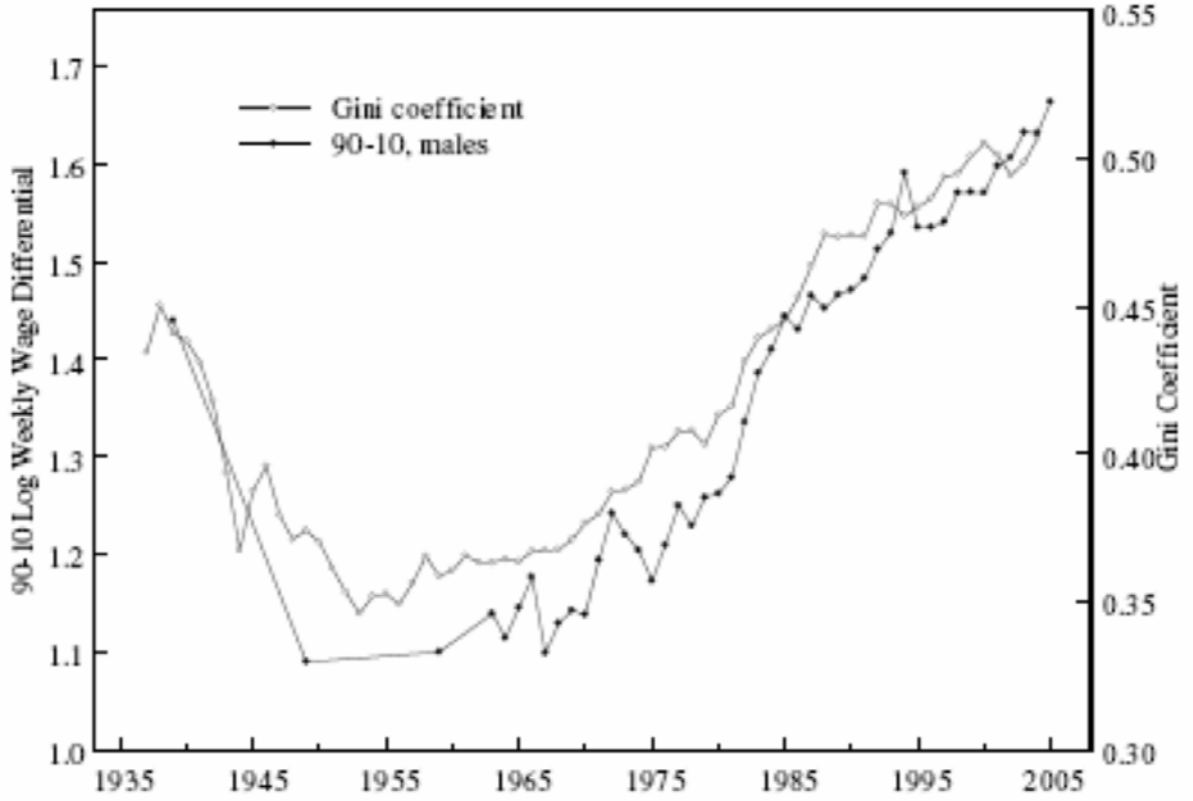
Şimdi, özellikle son krizle ilgili olarak, bunun Amerika'da nasıl yaşandığına ve Amerikan ekonomi politiği kapsamında ne tür engellerle karşı karşıya kaldığına dönmek istiyorum. Bugünkü krizle bağlantılı olarak Amerikan ekonomi politiğinde, bizi bugüne getiren genel eğilimlerden bahsetmek istiyorum. Ve aynı zamanda Amerikan ekonomi politiğinde, mevcut krizin işleyişiyle çok alakalı olduğunu düşündüğüm bazı genel eğilimlerle ilgili konuşacağım. Özellikle, genel anlamda Amerikan ekonomi politiğinin açık bir uluslararası ekonomi düzenine olan bağlılığını etkileyebilecek ve hatta ona zarar verebilecek ne gibi problemlerle karşı karşıya olduğuna odaklanmak istiyorum.

Düşündüğüm bir dizi hususlar son kriz bağlamında özellikle kritiktir. ABD'ye alışık olanlar için temel olan, Amerika'nın küreselleşmeye bakış açısında son 10–15 yılda bir geriye dönüş olmasıdır. 15 yıl önce Amerika'nın küreselleşmeye bakışı olumluydu. Bazı eleştiriler vardı; ancak, neredeyse herkes küreselleşmeyi Berlin Duvarı'nın yıkılışı, Sovyetler Birliği'nin dağılışı ve Soğuk Savaş'ın bitmesi bağlamında oldukça iyi anlamda değerlendiriyordu. Bugün, son birkaç yıldır, küreselleşmenin iyi bir şey olduğunu açıkça destekleyen birini bulmak çok zordur.

ABD'de “küreselleşme” ve “dünya ekonomisi” kavramları olumsuz olarak algılanmaktadır. Küreselleşme, ABD'de kötü algılanır ve bunun da nedenleri vardır. ABD'de bu konunun temelinde neler olduğuyla ilgili birkaç değerlendirme yapmak istiyorum. Bunlar çok net değil, ama bahsetmek istediğim konu hakkında fikir veriyorlar. Son 30 yılda, ABD'de toplumun birçok kesiminde gelir dağılımıyla ilgili süregelen bir bozulma görülmektedir.

Aşağıdaki grafikte (Şekil 5) iki şeyin ölçütü görülmektedir. Birincisi, Gini katsayısıdır. Gini katsayısı genel gelir eşitliğini - veya gelir eşitsizliğini - ölçer; katsayı değeri arttıkça eşitsizlik artar. Grafikten gördüğümüz üzere, 1930lardan 1960ların sonuna kadarki dönemde ABD'de gelir dağılımı gittikçe daha eşit bir hal almış; ama 1960ların sonlarından itibaren gelir eşitsizliği giderek artmıştır.

Şekil 5¹: Gelir Eşitsizliği

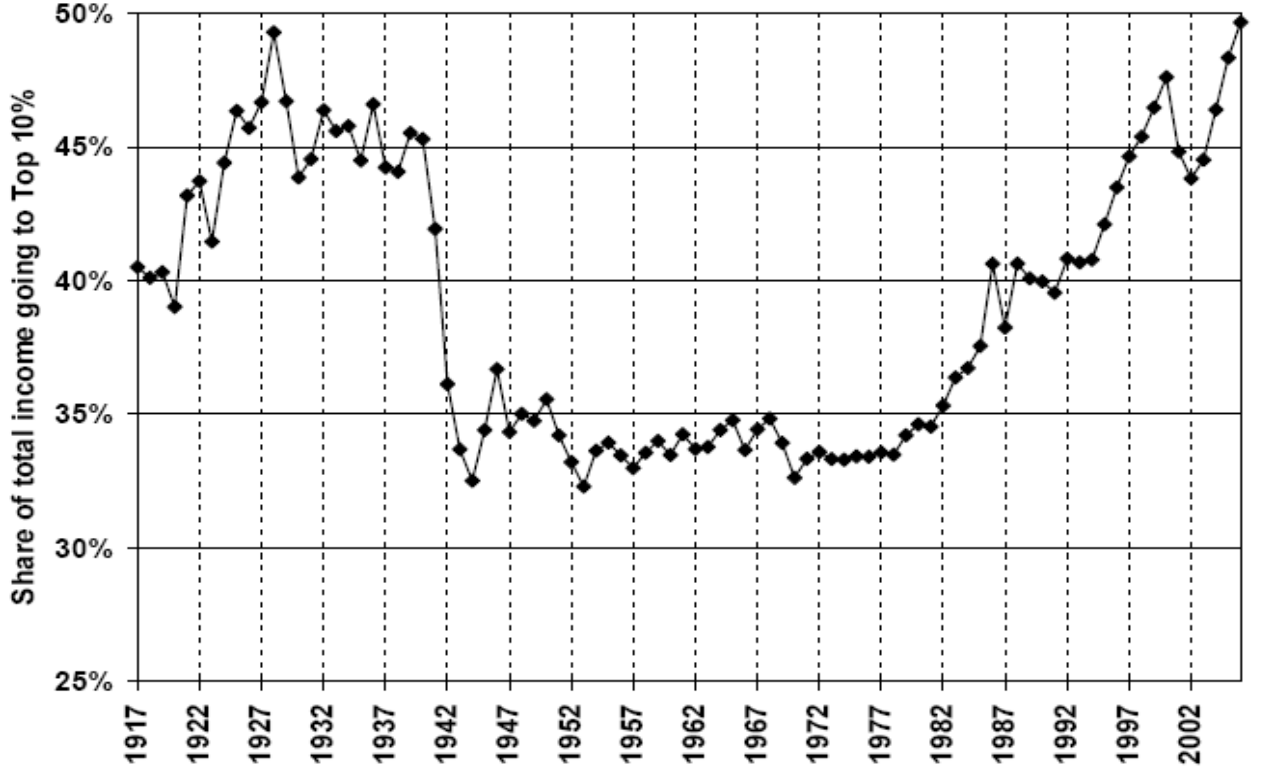

İkincisi, koyu noktalı çizgiyle gösterilen, en zengin %10'luk dilimdeki nüfusun ortalama gelirlerinin en fakir %10'luk dilimdeki nüfusun ortalama gelirlerine oranıdır. Gini katsayısında olduğu gibi, bu oranda da 1930lardan itibaren sert bir düşüş görüyoruz; 1970lerin başlarından itibaren ise bu oran yükselmeye başlıyor. Yani son 30–35 yılda ABD’de gelir dağılımında ciddi bozulma oluşmuştur.

Bunun daha belirli bileşenleri mevcuttur. Grafikten (Şekil 3) de görebileceğiniz gibi aşağı yukarı ilk 15 yılda işgücü piyasasında en altta yer alanların gelirlerinde büyük düşüş görülmektedir. Kalifiye olmayan Amerikan işçilerinin gerçek ve görece ücretleri 1970lerin başlarından 1980lerin sonlarına kadar sürekli düşmüştür. Yani gelir dağılımındaki bozulmanın ilk dönemi, kalifiye olmayan işgücü piyasasının çöküşüdür. Amerikan işgücü piyasasının en az ücret alan %25’i, kalifiye olmayan işçilerden oluşuyordu ve reel gelirleri hem görece hem de pek çok durumda mutlak olarak düşüyordu.

¹ Source: Claudia Goldin and Lawrence Katz, “Long-Run Changes in the U.S. Wage Structure,” *Brookings Papers on Economic Activity*, October 2007

Şekil 6²: Amerika’da en Zengin %10’luk Kesimin Toplam Gelirdeki Payı

Gelir dağılımındaki bozulmanın ikinci dönemi 1990larla başlar. Yukarıda da belirttiğim gibi, en zengin %10’luk kesimin gelirinin toplam gelire oranında 1930lardan sonra büyük bir düşüş görüyoruz (Şekil 6) Daha sonra 1970’lerden başlayıp 1980ların sonuna kadar bu oran sürekli yükseliyor; 1990’larda ve 2000’lerin başlarında iyice yükseliyor. Yani, ikinci dönem 1990larda başlıyor ve işgücü piyasanın en alt kesiminin ekonomik durumunun kötüye gidişi bu dönemde devam ediyor. Bu dönemde önceki dönemden farklı olarak en zengin %10’luk kesimin gelirleri 1990ların başlarından başlayarak orta sınıfa kıyasla çok hızlı bir yükselişe geçti. Böylece, ilk dönemde işgücü piyasasının alt kesiminde yer alan kalifiye olmayan işçilerin gelirlerinde bir çöküş yaşanırken, ikinci dönemde çok zenginlerin gelirleriyle orta sınıfın gelirleri arasında büyük bir uçurum görülüyor. Bu niçin önemli? Bu, hem analiz açısından hem de kamuoyunun küreselleşmeyle ilgili düşünceleri açısından önem taşıyor. İlk dönem, yani kalifiye olmayan işgücünün çöküşü, ABD’nin uluslararası ticareti artırmasıyla, Çin, Meksika ve diğer gelişmekte olan ülkelerle ucuz ve kalifiye olmayan işgücü ticaretini ve imalat sanayi ticaretini arttırmasıyla ilişkilendirilir.

² Source: Emmanuel Saez, Striking it Richer: The Evolution of Top Incomes in the United States.

Meslektaşım Freeman'ın 1990ların ortalarında yayınladığı ünlü bir makalesi vardır: “Maaşlarınız Pekin’de mi belirleniyor?”³. Bu oldukça tartışma yaratmıştı. Ama bence, kalifiye olmayan Amerikan işçilerinin durumunun kötüye gitmesinin sebebinin artık bu işçilerin Asya’daki ve dünyanın diğer gelişmekte olan bölgelerindeki 2 milyar düşük ücretli işçiyle rekabet içinde olmalarından kaynaklandığı konusunda genel bir fikir birliği mevcuttur. O halde, birinci dönemde kalifiye olmayan Amerikan işçilerinin gelirlerinin kötüleşmesinin sebebi küreselleşme, yani kalkınmakta olan ülkelerle yapılan ticaretin artması, olarak görülmüştür.

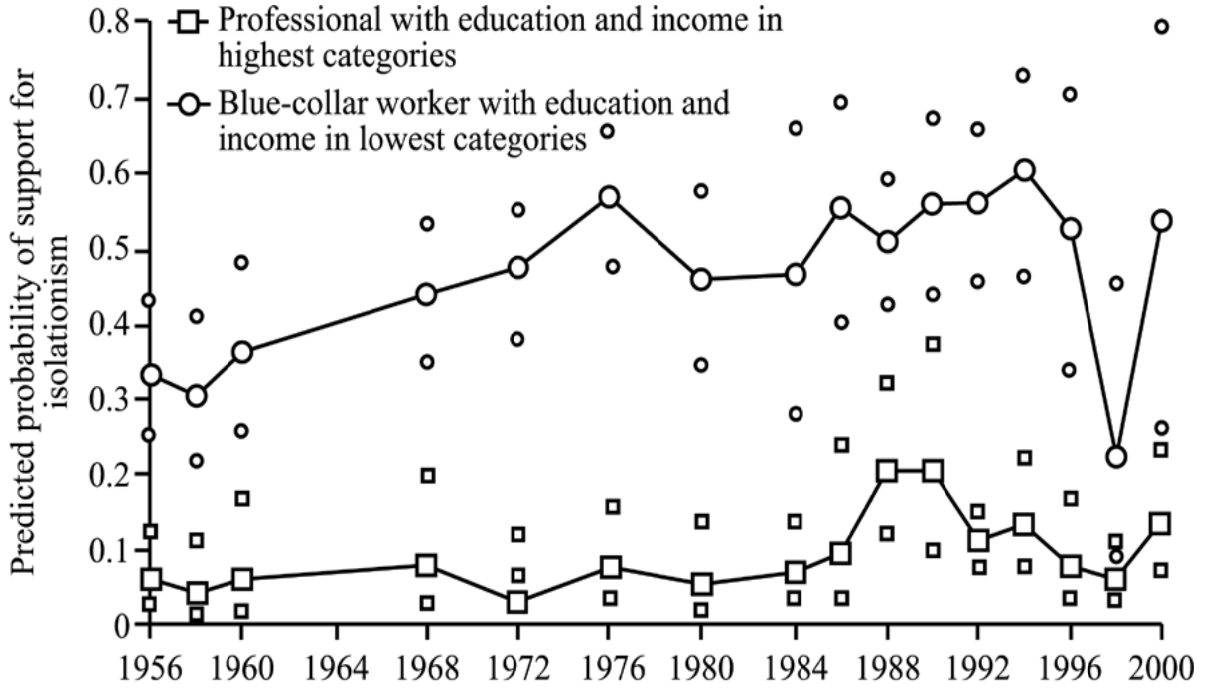
İkinci dönemdeki gelir dağılımındaki kötüleşme de küreselleşmeyle ilişkilidir; çünkü finansın küreselleşmesi, çok uluslu şirketler, ABD’nin şirket yönetim merkezlerinin bulunduğu bir ülke olması, genel müdür ekonomisi ve genel müdürlerin görece maaşları toplumda genel olarak zenginlerle orta sınıf arasındaki farkın artmasının sebebi olarak görülmektedir. Amerikan orta sınıfının durumunun görece kötüleşmesi halk tarafından küreselleşmeyle ilişkilendiriliyordu. Amerika’daki küresel ekonomi algısı küreselleşmeyle birkaç varlıklı Amerikalı durumunu çok iyi yaparken toplumun geri kalanının küreselleşmeden hiç faydalanamamasıdır. Yani sadece gelir dağılımı kötüye gitmekle kalmıyor, halk arasında gelir dağılımının bozulması küreselleşmeyle ilişkilendiriliyordu. Bu, insanların ticari anlaşmalarla ilgili ne düşündüklerinin sorulduğu birçok ankette görülmektedir. Aynı zamanda Amerikalıların ticari anlaşmalardan hoşlanmadıklarını görüyoruz. En varlıklı Amerikalıların bile sadece %50’si serbest ticaret anlaşmalarını desteklemektedir. Gelir zincirinde daha aşağıya indikçe bu oran sürekli olarak düşmektedir. Ortalama gelire sahip Amerikalıların % 25 ya da 30’u serbest ticaret anlaşmalarını desteklemektedir, fakirler arasında ise bu oran % 20’dir. Daha kapsamlı bir şekilde ifade etmek gerekirse, ortalama gelir ve ekonomik entegrasyona verilen destek arasında neredeyse doğrudan bir ilişki mevcuttur.

Başka bir örnek vermek istiyorum; ama öğretim üyesi olduğum için biraz karışık olacak. Bu karışıklık için özür dilerim. Bu, gerçekten de mükemmel bir araştırmacı tarafından hazırlanan ve Amerika’nın dünyaya bakışını inceleyen gerçekten ilginç bir tablodur. Burada incelenen, Amerika’nın kendini soyutlamasıdır. Bu araştırmada kendini soyutlama terimi, araştırmaya katılanların “ABD’nin dünyanın geri kalanından ayrı olması gerektiğini düşünüyoruz” yönündeki yanıtlarıyla tanımlanıyor. 1920’lerde ve 1930’larda kendini soyutlama, çoğunluğun fikriydi; bugün bu, çoğunluğun fikri olmasa da ABD’nin dünyanın

³ Freeman, R.B. (1995): “Are your wages set in Beijing?”, Journal of Economic Perspectives 9, 15-32.

geri kalanıyla çok fazla iç içe olduğunu ve bunu azaltması gerektiğini düşünen pek çok insan bulunmaktadır.

Şekil 7⁴: Gelir - Soyutlanmaya Destek İlişkisi

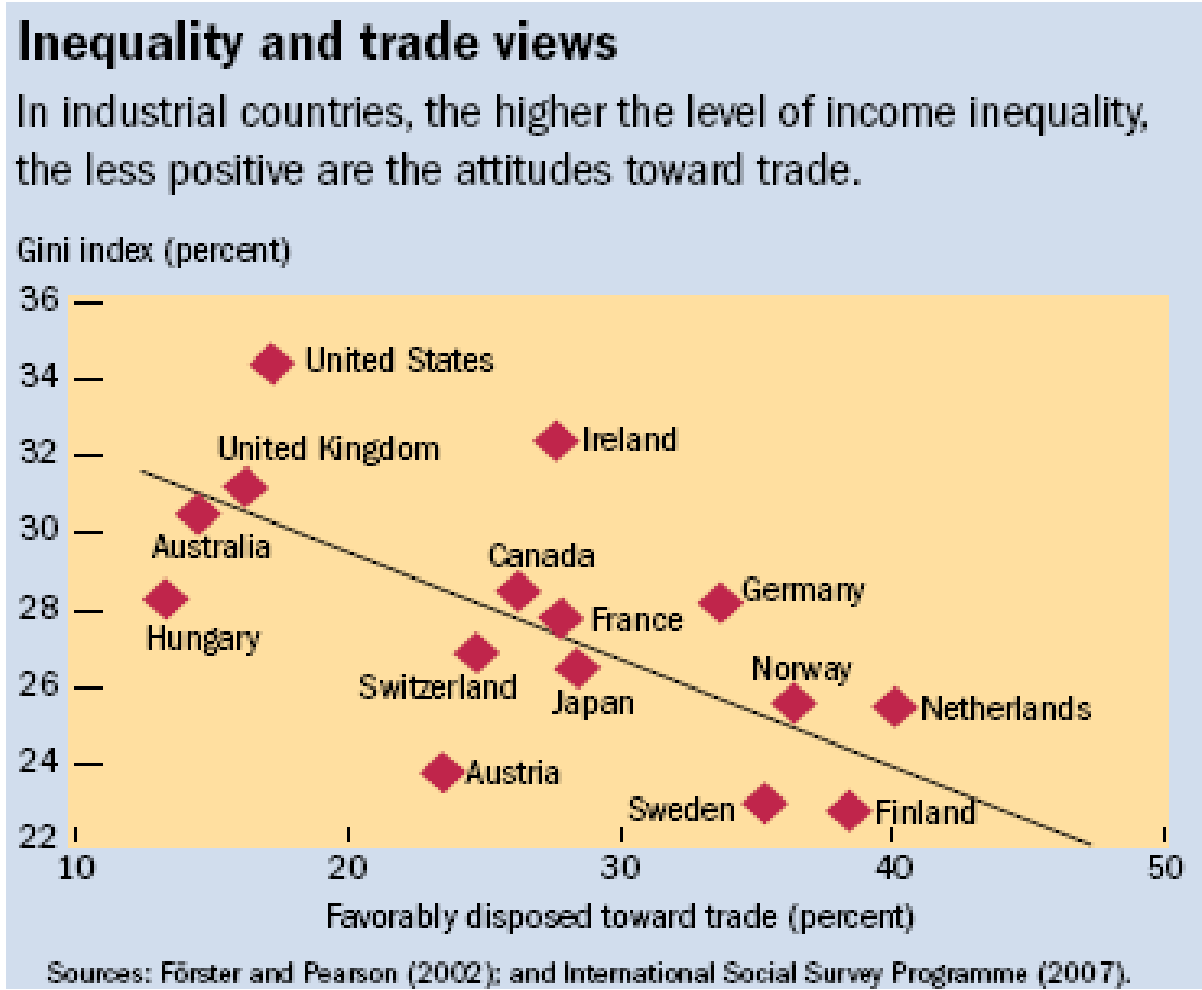
Note: The lines connect the point estimates indicated by the large symbols. The smaller symbols indicate the upper and lower bounds of the 95 percent confidence interval.

Yukarıdaki grafik (Şekil 7) 1950 – 2000 arasında Amerika'nın kendisini dünyanın geri kalanından soyutlamasına verilen destek ile ekonomik gelir arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Üstteki çizgi kalifiye olmayan, fakir, düşük gelirli ve düşük eğitilmiş işçilerin soyutlanmaya verdikleri destek oranını göstermektedir. Bu orana bakıldığında bu işçilerin 1950'den bu güne kadar hiçbir zaman soyutlanma yaklaşımını çok fazla desteklemediğini görüyoruz; ama bu gün bunların yarısından fazlası Amerika'nın soyutlanması taraftarıdır. Altta çizgi yüksek kalifiye ve yüksek gelir seviyesi olan işçilerin kendini soyutlamayı destekleme oranını göstermektedir. Bu oran ortalama %10–15 civarındadır. Yani, gelir dağılımındaki farklılıkların, insanların ABD'nin dünya ekonomisindeki rolünü algılayışlarıyla doğrudan alakalı olduğu görülmektedir. Bu sadece Amerika'ya has değildir. Dünyaya baktığımızda toplumdaki eşitsizlikle, insanların ticarete bakışları arasında çok yakın bir ilişki olduğunu görürüz (Şekil 8). Burada, daha ticaret odaklı ülkelerde bunun o kadar olumlu olmadığını görürüz; ancak her durumda gelir dağılımının görece daha eşit olduğu ülkelere gelir dağılımının bozuk olduğu ülkelere göre ekonomik entegrasyona verilen destek çok daha

⁴ Source: Benjamin Fordham, "Economic Interests and Public Support for American Global Activism," *International Organization* 62 (1), Winter 2008: 163-82.

fazladır ve gelir dağılımının bozuk olduğu ülkeler küreselleşmeye karşı daha tepkiseldir. Bu bulguları destekleyen pek çok anket ve delil bulunmaktadır. Bunun nedeni de gelir dağılımında alttaki kesim, ekonomik entegrasyonun kendilerine büyük zararı olduğuna, bunun telafi edilmediğine ve bu durumun sadece zenginlere yaradığına inanmalarıdır.

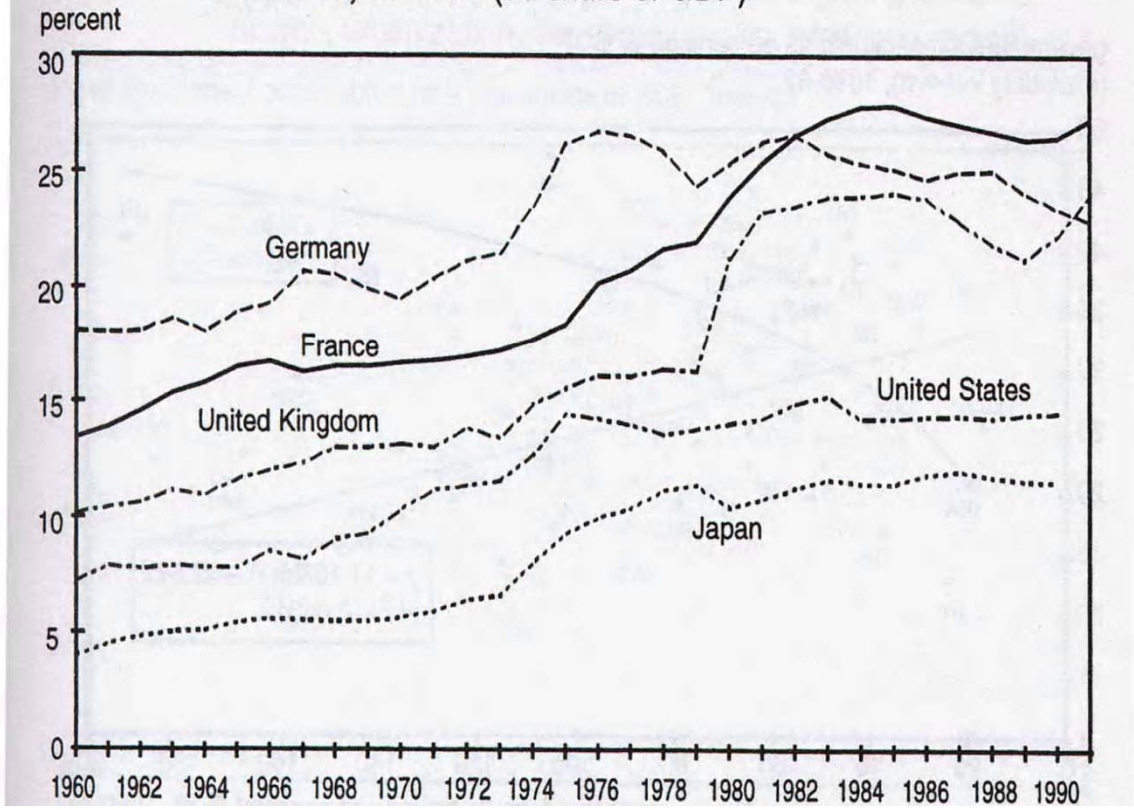
Şekil 8. Gelir Dağılımı ve Uluslararası Ticarete Bakış

Bu noktada, hükümetlerin uygun ekonomi politikalarıyla ekonomik entegrasyondan zarar görenlerin bu sürecin sıfır toplamlı bir oyun olduğu yönündeki düşüncelerini değiştirecek politikaları hayata geçirmeleri mümkündür. Ekonomik entegrasyona karşı artan olumsuz düşünceleri azaltmak için entegrasyonun getirilerini daha kapsayıcı olarak topluma yaymak için bir şeyler yapılabilir. Hükümet sosyal koruma sağlayabilir. Ekonomiler daha entegre hale geldikçe sosyal uygulamalar konusunda daha fazla harcama yapma eğilimine girerler. Dünya geneline baktığınızda da ekonomik olarak daha entegre olanların, daha büyük

hükümetleri olduğunu ve daha fazla sosyal harcama yaptıklarını görürsünüz (Şekil 9). Bu say, bir bakıma beni geçen sene ikna eden ve birçok çalışması bulunan Dani Rodrik'e aittir.

Şekil 9⁵: 5 OECD ülkesinde sosyal koruma harcamaları, 1960–1990. (GSYİH'ya oranı)

Rodrik çalışmalarında ekonominin, ekonomik entegrasyonun kaybedenlerini dikkate alması ve ekonomik entegrasyonda kalması arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermiştir. O halde, burada vurgulamak istediğim, ekonomik entegrasyonun siyasi çıkarımlarının oldukça açık olduğudur: ekonomik entegrasyonda kazananlar ve kaybedenler vardır. Kaybedenler, ekonomilerine bir bütün olarak fayda sağlayan ekonomik entegrasyondan faydalanmak istemektedirler. Ekonomik entegrasyonun faydaları daha geniş bir kesime dağıtılabildiği sürece ve hükümet politikası ya da diğer işlevler insanların ekonomik büyümeye katıldıklarını hissetmelerine yardımcı olduğunu sürece ekonomik entegrasyon siyasi olarak sürdürülebilir.

1983 ya da 1984'te dış borç krizlerinin ortasında Brezilya'daydım. Brezilya'nın askeri lideri TV'de "Brezilyalılar partinin sona erdiğini anlamalıdır, şimdi kemerleri sıkmalı" demişti. Ertesi gün sokaklarda büyük gösteriler yapıldı ve afişlerde "parti sona erdi, biz davet

⁵ Source: Rodrik (1996).

edilmedik!” yazılıydı. Bu ABD’de bugün hakim olan genel havadır. Geçmiş 15-30 senenin canlılığının kendilerini es geçtiğini ve kendilerine değil, zenginlere giden kazançlar için şimdi kendilerinden fedakarlık yapılmasının istendiğini düşünen pek çok Amerikalı bulunmaktadır. O halde, mevcut makroekonomik ortam, bu belli dağıtımsal sorunları çok önemli kılar ve bu öfkeye yol açan etkenleri ortadan kaldırmanın en zor olduğu bir dönemde bir öfke patlamasına yol açmıştır. Bunu kongrede iflaslarla ilgili tartışmalarda gördük. ABD’de, Batı Avrupa’da, ve tüm dünyada hükümetler mevcut krizi karşılamak için tasarruf tedbirleri aldıkları sürece bunu tekrar tekrar görmeye devam edeceğiz. Bugüne kadar ABD’de bu tür tatminsizlik, benzeri görülmemiş oranlardaki makroekonomik canlanmaya dayanarak aşılmaya çalışılmıştı. Bu öfkenin son 15 yılda ABD’de büyük siyasi problemlere yol açmama sebebi, ekonominin ve özellikle de tüketimin çok hızlı büyümesi ve insanların kendilerini çok daha iyi durumda hissetmeleridir. Son 15 yılda gelir dağılımının en altında yer alanların bile tüketimlerini arttırmanın yolları bulunmuştur. Bu da bahsetmekte olduğum eğilimlerin siyasi ve toplumsal sonuçlarını hafifletmiştir. Ancak, bahsettiğim bu süreç şu anda içinde bulunduğumuz problemlerin odağında yer alır.

Şimdi, değinmek istediğim ikinci konuya geçmek istiyorum. Birincisi, gelir dağılımındaki genel eğilimler, kazananlar, kaybedenler ve kaybedenlerin uluslararası ekonomide geride kalma kaygılarıyla ilgiliydi. İkincisi, küresel dengesizlikler ve bunların ABD ekonomisinin bugünkü durumunu nasıl etkileyeceğidir. Benim kaygım, küresel ekonomi değildir. Küresel makroekonomik dengesizliklerin Batı Avrupa’yı, Çin’i ya da Türkiye’yi nasıl etkilediğiyle ilgilenmeyeceğim. Tipik bir Amerikalı olarak sadece ABD’yle ilgileneceğim ve küresel dengesizliklerin ABD yerel ekonomisi ve ABD yerel politikası üzerinde eyalet bazında yarattıkları etki nedeniyle çok önemli olduğunu söyleyeceğim.

Amerikan ekonomi politiğinin son 15 yıllık ve özellikle de son 7-8 yıllık gelişimi, esas olarak makroekonomik duruşumuzla belirlenmiştir. Bu makroekonomik duruş, 2001’deki vergi indirimlerinden sonra uygulamaya konulan bir dizi mali politikayla başlamıştır. Bu politikalardan sonra, önemli bütçe fazlasına sahip olan merkezi hükümette ciddi bir açık oluşmuştu, bu da Türkiye’de ve gelişmekte olan ülkelerdeki insanlara çok aşına olan bir süreci başlatmıştı. ABD dünyanın geri kalanından ciddi bir şekilde borçlanmaya başlamıştır. Bu sermaye girişi, tahmin edilebileceği gibi, muazzam bir ekonomik büyüme sağladı. ABD, son 7-8 yıldır, dünyanın geri kalanından yılda yarım trilyon dolarla 1 trilyon dolar arasında borçlandı. Hükümet ve özel sektör dünyanın geri kalanına 5 trilyon dolar kadar borçlandı. Bu sermaye girişi, bahsetmiş olduğum ekonomik eğilim rüzgarlarını önemli ölçüde yumuşatacak bir ekonomik büyüme sağladı. Sermaye akımının gerçekte yarattığı etkilerin tamamını yarattı;

finansal faaliyetlerde önemli büyüme ve iskan, sigortacılık, gayrimenkul gibi dış ticarete tabi olmayan sektörlerdeki ekonomik faaliyetlerde muazzam artış sağladı. İthalatta büyük artış yaşandı, daha geniş anlamda ekonomik büyüme sağlandı. Böylece, Türkiye’de sizin ya da Latin Amerika ve Doğu Asya’dakilerin yabancı olmadığı, 7–8 yıl gibi bir süre içinde GSMH’nin % 5, 6, ve 7’si düzeyinde sermaye ithalatı yapmayı biz de şimdi ABD’de görüyoruz. Finans, sigortacılık ve gayrimenkulde yoğunlaşmış bir tüketim patlamasına yol açtı; bu da söz konusu sektörlerde pek çok gelişmeyi beraberinde getirdi. Böylece, iş yapan tüketicilere sunulan kredi araçlarında artış sağlandı.

3, 4, 5 yıl önce bu makroekonomik duruşun sürdürülebilir olmadığı açıktı. Dışardan gelecek büyük sermaye girişlerine bu kadar sıkı bağlı olan Amerikan tüketimi sona erecekti. Modern ekonominin 200 yıllık gelişmesinden öğrendiğimiz her şeyin sona ermek zorunda olduğu ve eninde sonunda bunun yaşanacağıdır. Sürdürülebilir olmayan şeyler sonsuza dek devam edemez. Amerika’da bugün görülen finansal kriz, son 7 ya da 8 yıllık makroekonomik politikaların doğrudan bir neticesidir. Bunu belirli bir hükümeti suçlamak için söylemiyorum. İsterseniz son 15 yıl da diyebilirsiniz; ancak Amerika’daki ekonomik büyüme büyük sermaye akımına dayanır. Bunu vurgulamak istiyorum, çünkü basındaki tartışmanın çoğu krizin teknik özelliklerine odaklanmıştır. Bu düzenleyici ortamı, finansal piyasalardaki çeşitli varlıkların (security) birbirine bağlanmasını ve eşik altı piyasaları anlamak çok önemlidir.

Su anda asıl sorun, ABD’nin uluslararası sermaye bolluğu içinde tüketim patlamasının sonuçlarıyla karşı karşıya kalmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerdeki sürdürülemez canlanmaya ya da balona yol açan sermaye akımı döngülerinden bahsediyoruz. Balon şimdi patladı ve sermaye akımı döngüsünün tersine dönmesi gerekir. Hepimiz bunun genel olarak ne anlama geldiğini biliyoruz. Genel anlamda ürettiğimizden daha fazlasını tüketebilir, tasarruf ettiğimizden daha fazlasını yatırım yapabilir ve de hükümetimiz aldığından daha fazlasını harcayabilir. Şimdi bunu tersine çevirmek zorundayız. Tedbirlerin hiçbiri kolay olmayacaktır, çünkü siyasi açıdan popüler olmayacaktır. Bu, tüketimde daralma, tasarruflarda artış, reel kurda ve Amerikalıların gerçek yaşam standartlarında düşüş anlamına gelecektir. Kaçınılmaz olarak daha önce bahsettiğim küreselleşme karşıtlığını artıracak ve sonuçları hoş olmayacaktır.

Vurgulamak istediğim, bugün ABD’nin makroekonomik açıdan neden bu noktada bulunduğu. Geçmişin çıkarımlarını ve buraya nasıl geldiğimizi ve ABD’de tasarruf önlemleri olacağını da görmemiz gerekir. Bunun siyasi güçlülere yol açacağını da anlıyoruz. Bu siyasi güçlükler, temel olarak, Amerika’nın uluslararası ekonomik ilişkilerde lider ya da yapıcı rol oynamasıyla ilgili kaygıları içerecektir. Önümüzdeki on yılın mücadelesi, bu

değişmiş makroekonomik ortamla nasıl başa çıkılacağı, geçmiş büyümeden faydalanamayanların ve mevcut daralmadan olumsuz etkilenenlerin durumlarının dikkate alınması, ABD'nin yapıcı ve üretken bir rol oynayabilmesine izin veren tasarruf önlemleriyle nasıl başa çıkılabileceğidir. Şu anda ne olacağını bilemiyorum. Elbette, bazı öngörülerde bulunmamı isteyebilirsiniz; o yüzden sizden gelecek sorulara yanıt vererek bugünkü ekonomik durumla ilgili konuşabilirim. Ama geçmiş yüzyıldan ne gibi dersler çıkarabileceğimizi biliyorum.

Son 10 yılının büyük bir kısmını küresel kapitalizmin 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında nasıl yükseldiğini, sonra da çöktüğünü ve sonra tekrar yükseldiğini; bu sürecin gerilimlerinin ve dinamiklerinin ne olduğunu anlamaya çalışarak geçiren biri olarak, öncelikle küresel kapitalizmin birinci döneminin nasıl çöktüğü konusunda bize öğretecekleri olduğunu düşünüyorum. Küreselleşmenin geçmiş döneminin kötü sonuçlarında, küresel ekonomik entegrasyonun maliyetlerini göz ardı etmeye yönelik girişimler olduğunu hatırlayın. İnsanlar, “endişelenmeyin, kendi kendine yola girecektir” diyorlardı. Nüfusumuzun % 25, 30, hatta ortalama % 50'sinin acı çekiyor olduğu gerçeği sizi kaygılandırmayın, ekonomimiz iyiye gidiyor ve bu fedakarlıkları yapmak zorundayız deniyordu. Bu işe yaramadı. Küresel ekonomik entegrasyonun maliyetlerini göz ardı etmeye yönelik girişimler korkunç bir geri tepmeye neden oldu ve bu geri tepme, dünya tarihinin tamamında, en berbat rejimlerin yükselişi için koşullar yarattı. Aynı açıdan, küreselleşmenin önceki çağının olumlu özelliklerini göz ardı etme girişimleri şimdiye kadar gördüğümüz en kötü politikalara yol açtı.

Yani, küreselleşmenin faydalarını göz ardı etmek korkunç uygulamalara; küreselleşmeden zarar görenlerin meşru kaygılarını göz ardı etmek kötü bir geri tepmeye yol açtı. Bunun tekrarlanmasına izin veremeyiz. Gerçekten de kolay cevaplar yok, hiçbir zaman da olmadı. En kolay soruların cevapları en zordur. 20. yüzyılın temel sorusu, küreselleşmiş dünya ekonomisini tekrar eski haline getirip getirmemektir. Ve olacaksa bu nasıl yapılacaktır. İnsanlar 60, 70, 80 yıl boyunca bunun için savaştılar.

21. yüzyılda günümüzün temel problemi ise var olan ulusal ekonomik ve siyasi düzenlerle hassas bir denge içinde uyumlu çalışan küresel ekonomik ve siyasi düzenin nasıl inşa edileceği ve sürdürüleceğidir. Bu daha önce başarısız olmuştu. Bir taraftan toplumların uluslararası entegrasyondan faydalanmalarına izin vermeliyiz. Uluslararası ekonomik entegrasyonun muazzam faydaları vardır. Çin'in, Hindistan'ın, Sahra-altı ülkelerinin, Afrika'nın, Türkiye'nin, dünyadaki kalkınmakta olan ve kalkınmış ülkelerin dünya ekonomisinin sunabileceği sıradışı fırsatlardan yararlanabilecekleri bir şekilde hareket etmeliyiz. Diğer taraftan da entegre dünya ekonomisinin yaratılması işini yürütebilecek ulusal

fikir birliğine olanak tanıyan toplumsal ve siyasi istikrarı muhafaza edecek bir yol bulmalıyız. Bu toplumsal istikrar, siyasi istikrar ve fikir birliği olmaksızın ekonomiler refaha kavuşamaz. Yukarıda belirttiğim iki düzen arasındaki dengeyi kurmak birkaç yıl öncesine nazaran çok daha zordur.

Bugün yapılması gereken içinde olduğumuz krizle başa çıkmaktır. O halde, küreselleşmenin meyvelerini toplamak ve maliyetine siyasi ve sosyal açıdan etkili bir şekilde değinmek arasında bir denge kurmak uzun vadeli bir problemdir. Günümüzün ve mevcut küreselleşmenin taleplerine hitap etmek hayal bile edilemeyecek kadar zordur. Ancak başarısızlığın maliyetinin tahmin edilemeyecek kadar yüksek olacağını düşünüyorum.

Şimdi, sizden gelen sorular çerçevesinde birkaç konuya daha değinmek istiyorum. İlk olarak, makroekonomik politikaların krize sebep olması bu politikaların hiçbir zaman uygulanmaması gerektiği sonucunu çıkarmaz. Genişlemeci maliye ve para politikalarının uygulanmasının iyi sonuçlar doğurduğu durumlar çok fazladır, ancak bu politikaları makroekonomik koşullar sürdürülemez olduğunda uygulamak kesinlikle yanlıştır. Amerika'nın bu günkü durumunun en büyük sorumlusu Bush yönetimidir; ama ister para politikası olsun ister maliye politikası olsun bu süreçte tüm Amerikan siyasi sisteminin payının olduğu da yadsınamaz. Çünkü herkes hızlı ekonomik büyümeden hoşlanıyordu ve sorunları göz ardı ediyordu. Amerikalı ekonomistler, Arjantin 2000'de, Rusya 1998'te, Meksika 1994'te kriz yaşarken bu ülkelerin krizden yıllar önce kötüye gitmekte olan makroekonomik göstergeleri fark edip krize neden önceden müdahale edip önlem almadıklarını anlayamıyorlardı; ama bugün aynı şey Amerika'nın başına geldi ve hükümet ekonomistlerden gelen uyarıları dikkate almadı.

Bahsetmek istediğim diğer konu, kriz sonrası Amerikan halkı aşırı tüketimini kısıtıldığı zaman bunun yerini başka bir şeyin alıp almayacağı ve dünyada genel olarak ekonomik büyümenin ne olacağıdır. Amerikan tüketicisi dünyanın geri kalanında üretimin artmasını sağlayan en önemli faktörlerden biriydi. Dünyanın geri kalanını Çin olarak kabul edersek, Amerika tabii ki Çin'den ithalatını kesmeyecek; ama artık Çin Amerika'yı ürettiği tüm malları rahatça satabileceği bir yer olarak göremeyecek. Çünkü önceden Amerika'da evler çok pahalandı ve Çin malları göreceli olarak çok ucuzdu; ama şimdi ev fiyatlarındaki aşırı düşüş ve bunun yol açtığı servet kaybı sonucunda artık Çin mallarını eskisi kadar cazip olmayacak ve talep azalacak. Bundan dolayı Çin ve dünyanın diğer ülkeleri başka pazarlar bulmak veya daha önemlisi üretimlerini ihracat odaklı değil de ülke içi piyasa odaklı yapmak zorunda kalacaklar. Aslında üretimi yerel piyasa için yapmak halkın refahının artması açısından çok önemlidir. Çin çok fazla üretiyor; ama bir Çinlinin satın alama gücü çok az,

kendi ürettiği üründen faydalanamıyor. Fakat dünyadaki büyümenin motorunun Amerikan halkının tüketiminden diğer piyasalara veya ülkelerin kendi iç piyasalarına geçiş süreci hiç kolay olmayacaktır. Bunun benzeri değişikliklerin ne kadar sancılı olduğunu 1920'lerden sonraki ve II. Dünya Savaşı'ndan sonraki sürece bakarak görebiliriz.

Son olarak kriz sonrasında Amerika'daki yabancı devlet tahvillerinin ne olacağına değinmek istiyorum. Merkez Bankası rezervlerinde büyük miktarda ABD Doları ve Amerikan devlet tahvili tutan ülkelerin durumu gerçekten zor olacaktır. Eđer bu ülkeler çok hızlı bir şekilde dolarları ve tahvilleri satmaya kalkarlarsa bu kendileri açısından da çok büyük sorunlara neden olur. Hele bu ülke Çin gibi hem Amerika'yla ekonomik olarak çok yakın ilişkileri olan ve Dolar rezervi çok olan bir ülkeyse kendi ellerindeki dolarlar da tehlikeye girer, bundan dolayı paralarını hızlı çekmezler. Diğer ülkeler için de benzer şekilde yapacakları hareketin negatif etkisi çok büyük olacağı için onlar da paralarını hızlı çekmezler. Yani, kısa ve orta vadede bu tür ülkelerin rezervlerindeki dolar ve ABD tahvillerini hızlı bir şekilde satma yoluna gideceklerini düşünmüyorum.